

Opowieść o Sörlim albo Saga o Hedimie i Högnim

Redaktor serii: Andrzej Sarwa
Redaktor tomu: Marta Sarwa
Projekt okładki: Juliusz Susak

Na okładce: Louis Huard (1813-1874), *Freyja in the dwarfs' cave* (1891), licencja *public domain*, źródło: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Freyja_in_the_dwarfs'_cave.jpg

Tytuł oryginału: *Sörla þáttur eða Heðins saga ok Högna*

Copyright © 2016 for the Polish edition
by Wydawnictwo „Armoryka”

Copyright © 2016 by for the Polish translation
by Renata Leśniakiewicz-Drzymala

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-429-8

Opowieść o Sörlim
albo Saga o Hędmie i Högnum

Opowieść o Sörlim
albo
Saga o Hedynie i Högnim

ze staroislandzkiego przetłumaczyła i opracowała
Renata Leśniakiewicz-Drzymała

Armoryka
SANDOMIERZ 2016

Seria SAGI ISLANDZKIE, Nr 8

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Redaktor tomu: Marta Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

Na okładce: Louis Huard (1813-1874), *Freyja in the dwarfs' cave* (1891), licencja *public domain*, źródło: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Freyja_in_the_dwarfs'_cave.jpg

Tytuł oryginału: *Sörla þáttur eða Heðins saga ok Högna*

Copyright © 2016 for the Polish edition
by Wydawnictwo „Armoryka”

Copyright © 2016 by for the Polish translation
by Renata Leśniakiewicz-Drzymała

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-193-8

WSTĘP

Pochodzenie *Opowieści o Sörlim*. Prezentowany poniżej utwór zalicza się do specyficznego rodzaju islandzkiej literatury, tzw. *þættir* (l. poj. *þáttir*, dosłownie ‘pokrętka liny’) – krótkich opowiadań wplecionych najczęściej w sagi królewskie¹. *Þættir* miały za zadanie uzupełnić obraz monarchy przedstawiony w sadze, podkreślić jego pozytywne relacje z oddanymi mu ludźmi i uwydatnić najbardziej pożądane cechy władcy, takie jak szczodrość, mądrość, odwaga czy pobożność.

Opowieść o Sörlim stanowi część powstałej ok. 1300 roku *Sagi o Olafie Tryggvasonie*, nazywanej najdłuższą bądź największą (*Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*), dla odróżnienia od sagi o tym samym tytule, autorstwa Snorriego Sturlusona. *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta* traktuje dzieło Snorriego jako podstawę, ale wzbogacona jest o informacje pochodzące z wcześniejszych biografii króla Olafa, napisanych przez mnichów Odda Snorrasona i Gunnlauga Leifssona. *Opowieść o Sörlim* (*Sörla þáttir*) wpleciona została w ową najdłuższą sagę w jej wersji zawartej w powstałym w latach 1387-1394 pergaminowym manuskrypcie GKS 1005 fol., bardziej znanym jako *Flateyjarbók* (*Księga z wyspy Flatey*) lub *Codex*

¹ Szersze informacje na temat piśmiennictwa średniowiecznej Islandii znajdzie czytelnik we wstępie do *Sagi o Völsungach*, tłum. i oprac. R. Leśniakiewicz, Sandomierz 2009.

Flateyensis. Sama *Opowieść* zachowała się także w kilku późnych papierowych manuskryptach.

Struktura i treść *Opowieści*. Główną osią *Sörla þáttur* jest motyw niekończącej się bitwy określanej w staroislandzkich źródłach jako *Hjaðningavíg* – ‘bój Hjadningów’. Bitwę tę toczą między sobą niegdysiejsi przyjaciele i przybrani bracia – Hedin i Högni. Z powodu klątwy rzuconej na nich przez boginię Freyję z poduszczenia Odyna, bohaterowie i towarzyszący im drużynnicy bez ustanku zadają sobie śmiertelne rany tylko po to, by natychmiast po ich otrzymaniu powstać i kontynuować zażarte starcie. Narracja *Opowieści* rozpoczyna się opisem wydarzeń, które doprowadziły do rzucenia potężnego uroku. Pewnego dnia Freyja, kochanka władającego Asgardem króla Odyna, spotyka czterech karłów, którzy zajęci są wykuwaniem niezwykle pięknego naszyjnika. By otrzymać naszyjnik, kobieta wykorzystuje swoje wdzięki i wraca do domu, zachowując całą rzecz w tajemnicy. O jej sekrecie dowiaduje się jednak zaufany doradca Odyna – Loki, który informuje o wszystkim swojego pana. Z rozkazu króla Asgardu Loki wykrada naszyjnik Freyji, a Odyn odmawia zwrócenia błyskotki niewiernej kochance, chyba że doprowadzi ona do wybuchu konfliktu pomiędzy dwoma potężnymi władcami, rzucając na nich oraz ich wojska czar zmuszający ich do toczenia niekończącej się bitwy. Następnie autor *Opowieści* przechodzi do przedstawienia głównych bohaterów – wikinga Sörliego (od którego tekst bierze swój niezbyt adekwatny tytuł), skłóconego z nim początkowo Högniego oraz młodego Hedina. Ten ostatni pewnego dnia spotyka na leśnej polanie piękną kobietę, przedstawiającą się jako Göndul. Za jej sprawą poznaje Högniego i zostaje jego zaprzysiężonym bratem.

Spotykając Göndul ponownie, wypija jednak z jej rąk napój zapomnienia, po czym porywa córkę Högniego – Hildę i morduje jego żonę, doprowadzając tym samym do wybuchu niekończącej się bitwy. Udręczeni bohaterowie oraz ich towarzysze przez sto czterdzieści trzy lata znoszą swoje cierpienie, dopóki z mocy czaru nie wyzwala ich Ivar Blask, druzynnik chrześcijańskiego władcy Olafa Tryggvasona.

W strukturze *Opowieści* wyróżnić można trzy części. Pierwsza to rozdziały 1-2, opisujące zdobycie przez Freyję naszyjnika karłów i jej układ z Odyem zawarty w celu jego odzyskania. Druga to rozdziały 3-8, skupiające się wokół konfliktu Sörliego z Högnim, a później Högniego z Hedinem, zakończonego wybuchem boju Hjadningów. Część trzecia to rozdział 9, opisujący okoliczności doprowadzające do zdjęcia klątwy przez chrześcijanina Ivara. Cała historia zaczyna się więc w mitycznym świecie dawnych bóstw, by przejść do wydarzeń legendarnych i zakończyć się wreszcie w czasach historycznych, za panowania Olafa Tryggvasona.

Dawna tradycja w *Opowieści o Sörlim*. Jakkolwiek *Sörla þáttur* jest tekstem powstałym na początku XIV w., a więc ponad trzysta lat po formalnej chrystianizacji Islandii, poczesne miejsce zajmują w nim przedchrześcijańscy bogowie i dawna mitologia. Szczególnie ważną rolę w całej historii odgrywają dwa mityczne wątki – naszyjnik Freyji oraz *Hjadningavíg*. Feralna biżuteria bogini pozostaje w *Opowieści* anonimowa, ale inne źródła podają informację, że klejnot, będący poniekąd atrybutem Freyji, nazywany był *Brisingamen*. Eddaiczna pieśń *Drymskviða* relacjonuje, jak piękna niebianka, na wiadomość o tym, że jötun Thrym zażądał jej ręki, oburzyła się tak mocno, iż „zerwał się wspaniały naszyjnik

Brisingów” (*stökk þat et mikla men Brisinga*)². Ostatecznie klejnot pożyczył Thor, przebierając się za boginię. Z kolei *Edda* Snorriego Sturlusona opowiada historię kradzieży ulubionej biżuterii Freyji przez Lokiego, wprowadzając na scenę dodatkowo boga Heimdalla, który po walce ze złodziejem przemienionym w fokę odzyskuje zgubę. Dlatego, jak podaje Snorri, Heimdalla nazywa się poetycko „poszukiwaczem naszyjnika Freyji” (*mensækir Freyju*), a Lokiego „złodziejem naszyjnika Brisingów” (*hafrs Brisingamens*)³. Odniesienia do walki pomiędzy Heimdallem a Lokim o klejnot Freyji zawiera także *Húsdrápa* Ulfa Uggasona. Sama nazwa *Brisingamen* jest nie do końca jasna – jej drugi człon to z pewnością *men* – ‘naszyjnik’, czy właściwie wykonany ze szlachetnego metalu bogato zdobiony pierścień zakładany na szyję (torques). Człon pierwszy może jednak wywodzić się od słowa *brisingr* – poetyckiego określenia ognia albo bursztynu lub też stanowić etnonim, odnoszący się do tajemniczych Brisingów. Tę drugą interpretację zdaje się wzmocniać wzmianka z *Beowulfa*, w którym pojawia się określenie *Brosinga mene* – ‘naszyjnik Brosingów’. Czy mianem tym określano pierwotnie karły – twórców wyjątkowej biżuterii, pozostaje w sferze domysłów.

Dużo ważniejszą rolę w *Opowieści o Sörlim* odgrywa jednak inny mityczny motyw – *Hjaðningavíg* – znany już pierwszym skaldom. Jego korzenie zdają się przy tym sięgać znacznie głębiej, skoro w VI-VII w. w staroangielskim poemacie *Widsidh* pojawiają się Hagen i Henden, czyli zapewne Högni i Hedin. W innym staroangielskim źródle – wierszu *Deor* z X w. występuje z kolei tożsamy z *Hjaðningar*

² *Þrymskviða*, 12.

³ *Skaldskaparmál*, 8 i 16.

etnonim *Heodeningas* – ‘ludzie Heodena’ (Heoden=Hedin). Wzmianki te są jednak dosyć lakoniczne i nie ma w nich mowy o powiązaniu obu bohaterów z motywem trwającej wiecznie walki, wyraźnym w tekstach skandynawskich. Odniesienia do nieustającego boju Hjadningów obecne są w *Ragnarsdrápie* Bragiego Starego z I połowy IX w. i poemacie *Háttalykill* autorstwa jarla Orkadów Rögnvalda Kolssona i Islandczyka Halla Thorarinssona datowanym na lata 40-te XII w. Przebieg tragicznego konfliktu o Hildę relacjonuje także Saxo Gramatyk w napisanym po roku 1185 dziele *Gesta Danorum* oraz Snorri Sturluson w swojej powstałej w latach 1220-1225 *Eddzie*. W pierwotnej wersji opowieści to jednak nie Freyja, a właśnie Hilda była odpowiedzialna za trwanie niekończącego się boju, ożywiając poległych po obu stronach; jej też niekiedy przypisywano podżeganie do zbrojnego starcia między Högnim a Hedinem. Nie powinno to dziwić, skoro imię *Hildir* oznacza ‘walkę’ i jest charakterystyczne dla walkirii – jednej z dziewic Odyna, których zadaniem było gromadzenie w Walhalli zabitych na polu bitwy bohaterów, by mogli tam walczyć aż do nadejścia Ragnaröku.

Rozliczenie pogańskiej przeszłości w *Opowieści o Sörlim*.

Przeniesienie prerogatyw Hildy na boginię Freyję (jeśli przyjąć, że to ona ukrywa się pod imieniem innej walkirii, Göndul) jest znamienne i ma związek z rysującym się w *Sörla þáttur* negatywnym obrazem przedchrześcijańskich bogów. W zasadzie nie są oni nawet w tekście przedstawieni jako bogowie, ale na wzór *Ynglinga sagi* Snorriego Sturlusona autor widzi w nich żyjących w zamierzchłych czasach ludzi obdarzonych dyskusyjną moralnością. Najważniejszy ze

skandynawskich niebian, poszukujący nieustannie wiedzy magicznej Odyn, jest w *Opowieści* władcą nieudolnym, polegającym we wszystkim na swoim oddanym słudze Lokim i oszukiwanym przez własną kochankę, a do tego bez wyraźnego powodu domagającym się rzucenia okrutnej klątwy na niewinnych ludzi. Z kolei Freyja, w mitologii bogini płodności i urodzaju, w *Sörla þátttr* z powodu żądy posiadania wyjątkowego naszyjnika nie tylko zdradza Odyna i spędza noc z każdym z czterech karłów jak kobieta lekkich obyczajów, ale zgadza się też doprowadzić do rodzinnego dramatu, siejąc nienawiść między dwoma królami. Uwolnionemu spod działania napoju zapomnienia Hedinowi wydaje się ona „czarna i ogromna” (*svört ok mikil*) niczym demoniczna wiedźma, a nałożony przez nią urok określany jest w opowieści jako „ucisk” (*ánauð*), „potępienie” (*áfelli*) i „cierpienie” (*skapraun*), podczas gdy jego zdjęcie postrzegane jest jako „wyzwolenie” (*undanlausn*). Użycie wymienionych terminów sprawia, że klątwa rzucona przez Freyję kojarzy się z obrazem chrześcijańskiego piekła i cierpiących w nim mąk, a jej czary noszą znamiona czarnej magii. Tym samym *Hjaðningavíg* stanowi negatywne odbicie życia w Walhalli i piekło na ziemi, a kres nieustannej torturze może położyć jedynie interwencja drużynnika chrześcijańskiego władcy obdarzonego łaską Boga silniejszą niż uroki dawnych bóstw. Przydomek wybawiającego nieszczęśników Ivara – *ljómi* (‘promień światła’, ‘blask’) wydaje się zatem szczególnie symboliczny, a jego działanie przywodzi na myśl zstąpienie Chrystusa do piekieł, by

SPIS TREŚCI

WSTĘP V

Pochodzenie *Opowieści o Sörlim* V

Struktura i treść *Opowieści* VI

Dawna tradycja w *Opowieści o Sörlim* VII

Rozliczenie pogańskiej przeszłości w *Opowieści o Sörlim* IX

OPOWIEŚĆ O SÖRLIM 1

1. O Freyji i karłach 1

2. Umowa Odyna i Freyji 2

3. O wikingu Sörlim 5

4. O Sörlim i królu Högnim 6

5. Hedin dowiaduje się o królu Högnim 9

6. Hedin i Högni sprawdzają swoje umiejętności 10

7. Hedin zostaje podstępem nakłoniony do popełnienia zbrodni 11

8. Rozpoczyna się bój Hjadningów 14

9. Kres boju Hjadningów 16

WYBRANA LITERATURA WYKORZYSTANA WE WSTĘPIE I OBJAŚNIENIACH 21

Wydania i przekłady *Sörla þáttur* 21

Źródła 21

Literatura 23